

LIENDEN - „Eigenlijk verbazingwekkend dat bijna 70 jaar na dato vrijwel niemand in Lienden meer weet heeft van het lot van 'Mosje' en 'De Lord'”, zegt Beusichemmer amateur WOII-historicus Richard van de Velde. Hij kwam door toeval in het archief van Buren een document tegen waarin de weduwe van Jan Dirk van Soest een uitkering kreeg voor haar jongste zoon, omdat haar man als 'oorlogsslachtoffer' aangemerkt was. Zijn speurtocht daarna brengt huiveringwekkende details naar boven, waar weinigen weten van hebben.

Het monument in kamp Erica.

Twée Liendense vrienden keerden niet terug

Veehandelaar Jan-Dirk van Soest (zie foto) was in 1913 in Lienden getrouwd met Maria van Ingen uit Maurik. Ze kregen zeven kinderen: Gijsberta (Jes) 1913, Jan (1915), Maria (Marie) 1917, Jan Dirk (overl. 1921), Gerritje (Ger) 1922, Arie (1928) en tenslotte Jan Dirk in 1935. Het gezin woonde op De Mars 75 net over de Rijnbandijk, even buiten de bebouwde kom van Lienden.

Steenfabrieksarbeider Gerrit Merckstein was getrouwd met Johanna Harteman en had drie kinderen bij haar: Anna (1931-1945) stierf aan de gevolgen van difterie in een Utrechts ziekenhuis, Hendrik (Henk) (1935) en Otto (Ot) (1938). Het gezin woonde in de beginjaren in de buurtschap Bontenmorgen, net buiten de bebouwde kom van Lienden.

14 augustus 1942 werden de vrienden Jan Dirk (in de volksmond Mosje) en Gerrit (in de volksmond De Lord) op de Mars in Lienden door de Sicherheitsdienst opgepakt vanwege illegale slacht/zwarthandel bij Mosje thuis. Ze werden samen onder escorte op 20 augustus 1944 per trein overgebracht naar het juist geopende strafkamp Erika te Ommen in Overijssel.

In begin 20' er jaren van de vorige eeuw was dit gebied op de Besthemerberg het domein van een theosofische beweging met aan het hoofd de Brits-Indiër Jiddu Krishnamurti. Er werden kleine houten huisjes en grote houten barakken gebouwd als onderkomen voor de administratie, keukens, magazijnen, toiletten en wasruimtes.

Eind 1940 werd het kamp in zijn geheel overgedragen aan het hoofd van de uitvoerende instantie Referat Internationale Organisationen, Werner Schwier. Deze vervulde verschillende taken binnen de NSDAP, zoals Gauleiter. Hij had grote plannen met dit kamp. Op 13 juni 1941 begon men met 48 bewakers met de inrichting van het kamp, waarvan de bestemming nog onduidelijk was. Men begon met het inrichten van de barakken, bomen werden gekapt en omheiningen geplaatst.

In maart 1942 werd duidelijk dat het een kamp werd voor veroordeelden van de Nederlandse justitie, met name economische delinquenten (bonfraudeurs, illegale slachters, zwarthandelaren). In opdracht van Arthur Seyss-Inquart werd Erica een Justizlager, waar door de gevangenen zware lichamelijke arbeid verricht zou worden. Door de alsmaar toenemende druk om meer 'delinquenten' op te nemen, werd de capaciteit van het kamp vergroot voor het opnemen van 1500 gevangenen en werden er 500 tewerkgesteld in Duitsland. Vermoedelijk kwamen Gerrit en Jan Dirk toen daar terecht in de ijzerertsindustrie. Op 30 november 1942 waren er in Erika, samen met haar dependances in Junne (3 kilometer buiten Ommen) en o.a. Heete, Wesseling en Keulen in Duitsland meer dan 2000 gevangenen en 250 bewakers ondergebracht.

Onder bewaking van de marechaussee, arriveerden de gevangenen op het station in Ommen. Ze marcheerden hierna de drie kilometer naar de poort van het strafkamp en werden daar overgedragen aan de bewakers. Door hen werden de gevangenen geregistreerd, waarbij ze uren in de houding moesten staan. Zo niet, dan dan volgde 'robben'-straf: de gevangene moest zich als een zeehond met zijn ellebogen, een gestrekt lichaam, kin omhoog en de tenen gestrekt over de grond voortbewegen. Lukte dit niet, dan werd er flink op los geslagen. Ook bij de maaltijden waren pesterijen: Gloeiend hete soep moest bijvoorbeeld tussen het eerste en tweede fluitsignaal opgegoeten worden, in de praktijk zo'n vijf minuten.

Om de sociale controle binnen een ploeg hoog te houden had men 'Aan het draad staan' bedacht: als een gevangene een fout had gemaakt, dan moest de hele ploeg achter elkaar staan, zonder te praten, met een hand aan het prikkeldraad. Bij 'plaatje draaien' moest de gevangene met de wijsvinger van de linkerhand in zijn oor en de wijsvinger van de rechterhand kromgebogen op de grond rondjes om zijn eigen as draaien. Indien de gevangene door de duizeligheid viel, werd hij weer overeind geslagen.

Er waren ook vernederende publieke afranselingen, waarbij de gevangene werd geketend aan de schandpaal. Ook sloot men gevangenen soms dagenlang op, zonder voedsel, vanwege ongeoorloofd praten. Ze kwamen dan in een van de vijf zgn. bunkers: een betonnen gat van 160 cm diep in de grond dat te laag was om te staan omdat een zwaar luik, met lange spijkers er door, het gat afsloot. Was je groter dan moest

je noodgedwongen, soms dagenlang, continu gebukt staan. Bovendien stond er altijd ijskoud rioolwater in. Onnodig te vermelden dat velen hier zwaar ziek en getraumatiseerd uitkwamen.

In de Straf Kompanie zaten gemiddeld 15 personen. Zij werden stelselmatig afgeranseld met knuppels en gewerkolven en vaak in de onderbuik geschopt, zodat velen omkwamen door interne bloedingen. Het is niet ondenkbeeldig dat zowel Dirk-Jan als Gerrit, vanwege hun eigenzinnig karakter, hier het slachtoffer van zijn geworden. Iemand die stiekem brieven naar zijn familie schreef werd in elkaar geslagen en moest een diepe kuil voor zichzelf graven waar hij tenslotte in werd geduwd, waarna twee andere gevangenen hem levend moesten begraven.

De gevangenen sloepen met driehonderd man in een houten barak van zestien bij drie meter. Om zeven uur 's ochtends ging er een autoclaxon. Dan had je kort de tijd om je te wassen zonder zeep, aan te kleden en pikzwarte surrogaatkoffie zonder suiker met een stuk brood weg te werken. Vervolgens het appel: onder veel Duits geschreeuw stelden ongeveer drieduizend mannen zich in ploegen van honderd op. De meesten in groene overalls, kaalgeschoren en mager. Bewakers in SS-uniformen drevén de mannen schreeuwend en schoppend naar het werk in het bos.

Jan Dirk was afgekeurd voor werkzaamheden in de ijzerertsindustrie in Duitsland en vervolgens naar kamp Ommen teruggevoerd. Op 4 december 1942 werd hij vanuit kamp Erika opgenomen in het rk-ziekenhuis in Zwolle. Hij kwam daar in een dermate slechte toestand aan, dat zijn leven niet meer te redden was. Hij was tevens erg ondervoed en ten gevolge daarvan en verdere doorstande ellende overleden. Op de overlijdensverklaring van Johannes van Soest werd als doodsoorzaak opgegeven: pneumonie. Dr. Dhont heeft hem gedurende zijn laatste ziekte behandeld. 'Er bestaat vermoeden van een gewelddadige dood' staat er te lezen. De kist met het stoffelijk overschot van Jan Dirk werd, begeleid door twee Duitse bewakers, naar Lienden overgebracht. Onder dwang van zijn oudste broer Jan hebben de bewakers de kist dezelfde avond geopend en bleek dat zijn hoofd ernstig was toegetakeld en met verband was ingepakt. Het wekt dan ook bevreesdheid dat Dr. J. Dhont acht jaar na dato in een brief aan de familie dan ineens spreekt van 'een ziekte'.

De gemeente Lienden heeft in 1950, na een verzoek tot financiële bijstand door de moeder van de jeugdige Jan Dirk, een onderzoek laten instellen naar de dood van Jan Dirk sr. en kwam tot de conclusie dat hij aangemerkt kon worden als oorlogsslachtoffer.

Vijf maanden na aankomst in het kamp overlijdt Gerrit van Merckstein op 40-jarige leeftijd op 27 januari 1943 Op de overlijdensverklaring van hem wordt als doodsoorzaak opgegeven: dysenteriacabacillaris. Dr. Van Thienen, arts in het Sophia ziekenhuis in Zwolle, heeft hem gedurende zijn laatste ziekte behandeld. Er bestaat geen vermoeden van een gewelddadige dood, zoals bij zijn vriend Mosje van Soest. Ondanks een lange zoektocht langs archieven, begraafplaatsen en contact met een ver familielid van Gerrit, is tot op heden onbekend waar Gerrit is begraven. Hopelijk kan iemand van de Velde een tip geven.

In de periode van juni 1942 tot mei 1943 zijn er van de 2978 gevangenen in Erika en haar buitenkampen tussen de 120 en 200 gevangenen omgekomen. Na deze periode kwam er een nieuwe functie: een kamp voor 'asocialen' en weigeraars van de Arbeitseinsatz. Kamp Erika werd op 11 april 1945 bevrijd.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de naam iets veranderd: Kamp Erica. Toen werden er in het kader van de bijzondere rechtspleging 2000 collaborateurs opgesloten in afwachting van hun berechting. Het betrof voornamelijk boeren en middenstanders maar ook een aantal mensen uit hogere kringen die lid waren geweest van de NSB.

Op 4 mei 1991 werd het monument 'Kamp Erika' onthuld en bevindt zich nabij de Steile Oever, op het terrein van de Besthemerberg te Ommen. In 2006 is het monument uitgebreid met een informatiepaneel, een herdenkingsplaque en een zitbank. De tekst op het informatiepaneel luidt: Herdenkingsmonument kamp Erika. Het gevangenskamp Erika was van 1941-1945 een plek van ontberingen, pijn, vernedering en heel veel leed.

Meer informatie is te vinden op de website van Richard van de Velde: www.oorlogsslachtoffersgemeenteburen.nl, tel. 0345-502583.

Marcheren mannen in Ommen

Historische Kring Ommen

et graf van Jan-Dirk van Soest.